

NUCLEAR WEAPONS AS A MEANS OF DETERRENCE IN THE FUTURE

Hatidza Beriša

University of Defence, Belgrade, Republic of Serbia, hatidza.berisa@mod.gov.rs

Dragan Stevanović

University of Defence, Belgrade, Republic of Serbia, dragansteva74@gamil.com

Abstract: The evolution of the concept of international stability is directly and almost completely dictated by the concept of nuclear stability, and the concept of deterrence from nuclear war has its almost sixty-year history in various agreements that speak in favor of it. Nuclear weapons literally decisively decide on changes in the entire world politics. The power that weapons bring unequivocally reaches global proportions and it is the only one that represents real authority.

We are witnesses that the perception of maintaining global security was based on the strategic dialogue between Moscow and Washington for several decades, when it comes to nuclear weapons.

The emergence of nuclear weapons has also highlighted nuclear deterrence as a concept, implying that the enemy is deterring offensive actions.

The author starts from the problematic question of whether nuclear weapons still represent a means of deterrence in the 21st century. The answer that we want to confirm with this paper is that the existence of nuclear weapons still represents the main means of deterrence in the multipolar order. Namely, the nuclear powers are still not ready to sit at the same negotiating table, which largely maintains the atmosphere of tension and fear of a potential nuclear conflict by qualitatively strengthening military capacities and mutual intimidation.

Keywords: evolution, nuclear weapons, deterrence, concept, world powers

НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ КАО СРЕДСТВО ОДВРАЋАЊА У БУДУЋНОСТИ

Хатица Бериша

Универзитет одбране, Београд, Република Србија, hatidza.berisa@mod.gov.rs

Драган Стевановић

Универзитет одбране, Београд, Република Србија, dragansteva74@gamil.com

Апстракт: Еволуција појма међународне стабилности директно је и скоро потпуно диктирана појмом нуклеарне стабилности, а појам одвраћања од нуклеарног рата има своју скоро шездесетогодишњу историју у разним споразумима који говоре томе у прилогу. Нуклеарно наоружање буквално пресудно одлучује о променама у целокупној светској политици. Моћ какву доноси наоружање недвосмислено достиже глобалне размере и она једина представља стварни аутоитет.

Сведоци смо да је перцепција одржавања глобалне безбедности неколико деценија била утемељена на стратешком дијалогу Москве и Вашингтона, када је у питању нуклеарно наоружање.

Појавом нуклеарног наоружања проистакло је и нуклеарно одвраћање као концепт, који подразумева да се непријатељ одвраћа од офанзивних дејства.

Аутор полази од проблемског питања да ли нуклеарно оружје и даље представља средство одвраћања и у 21. веку. Одговор који овим радом желимо да потврдимо је да постојање нуклеарног оружја и даље представља главно средство одвраћања у мултиполарном поретку. Наиме нуклеарне силе још увек нису спремне да седну за исти преговарачки сто, што умногоме одржава атмосферу тензије и страха од потенцијалног нуклеарног сукоба квалитативним ојачавањем војних капацитета и међусобним застрашивањем.

Кључне речи: еволуција, нуклеарно оружје, одвраћање, концепт, светске силе

1. УВОД

„Цар Одвраћања је можда го, али и даље је цар. Упркос својој голотињи, овај цар наставља да се шепури и док угрожава цео свет, указује му се поштовање које ничим не заслужује. Нуклеарно одвраћање – које је постала потенцијално смртоносна идеологија – и даље је утицајно иако се његов углед срозава.“

(The Evolution of Nuclear Strategy: Фридмана, Мичелса 2019)

Окрутна стварност је таква, да без обзира на крај хладног рата и напоре да се развије ефективан режим Уговора о неширењу нуклеарног оружја (*Nuclear Non-Proliferation Treaty*), да много година после живимо у свету у којем поједине државе поседују нуклеарни арсенал са хиљадама бојевих глава. Осим тога, према

Међународној агенцији за атомску енергију (*International Atomic Energy Agency*) најмање још 40 држава са цивилним развојним програмима спремне су произвести нуклеарно оружје у року од неколико месеци. Међу државама које су успеле да развију нуклеарно оружје је Северна Кореја, коју је некадашњи председник САД, *George W. Bush* именовao као једну од земаља „Осовине зла“.

Без обзира на порицања иранске владе, широко се верује да ће режим у Техерану пратити успех у обогативању урана развојем нуклеарног оружја. Зашто нуклеарно оружје узрокује такву забринутост? Нуклеарне бомбе нису само већи еквиваленти конвенционалних бомби. Истина, начин на који се описује нуклеарно оружје (у обиму „килотона“ или мегатона) је мерење количине ТНТ који је потребан конвенционалном оружју да достигне експлозивну снагу нуклеарног оружја, али не обухвата истински застрашујућу природу последица нуклеарног оружја. Докази које имамо о утицају нуклеарних бомби бачених на градове долазе од напада нуклеарним бомбама на јапанске градове Хирошима и Нагасаки 6. и 9. августа 1945. године. Важно је нагласити да су те атомске бомбе биле веома мале по снази у поређењу са модерним нуклеарним оружјем. Велике силе САД и РФ отворено исказују своје намере у погледу даљег развијања нуклеарне политике, нових врста наоружања и система одбране, док мање земље покушавају да дођу у посед истог, конфротирајући се међусобно, као и са великим силама.

Након што су САД прве произвеле и употребиле атомску бомбу, развој нуклеарне технологије добио је све више на значају и на убрзању. Тако су се нуклеарном клубу убрзо придружиле и СССР (1949. године), Велика Британија (1952. године), Француска (1960. године) и Кина (1964. године). С обзиром на пораст броја нуклеарних сила, Уједињене нације су покушале са разним иницијативама које су имале циљ да правно регулишу ову област.

Данас је на делу динамика која се разликује од оне која је карактерисала Хладни рат. Растућа мултиполарност у међународној безбедносној конкуренцији и увођење нових стратешких технологија изазивају досадашња схватања о нуклеарном одвраћању и стратешкој стабилности. Чак су и неке снажне присталице нуклеарног оружја као способности одвраћања у последње време изразиле сумњу у његову ефикасност. (Krepinevich Jr, A. F, 2019) Штавише, нова научна открића све више доводе у питање нека ранија схватања о утилитарној људској рационалности – са импликацијама које на крају могу бити дубоке за праксу нуклеарног одвраћања у било ком облику. Ово поглавље уводи нека од ових питања која се односе на рационалност.

Са ратом у Украјини, питање нуклеарног одвраћања драматично се вратило у Европу. Њени принципи и начини рада остају на снази. Одвраћање је једноставан психолошки процес, чија су правила у нуклеарном пољу постепено дефинисана током Хладног рата. Данашњи поседници нуклеарног оружја – Француска, Кина, Индија, Израел, Северна Кореја, Пакистан, Русија, Уједињено Краљевство и Сједињене Државе – настављају да се придржавају ових правила у целини, а одвраћање је вероватно допринело одсуству директне војне конфронтације између ових поседника.

2. НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

Нуклеарно одвраћање се односи на принцип у међународним односима где потенцијал одмазде и разорна сила нуклеарног оружја спречавају нације да покрену нуклеарни напад. Међутим, постоје питања да ли је нуклеарно одвраћање довољно, ефикасно, праведно или етичко. (Као и сваки људски систем веровања, нуклеарно одвраћање зависи од гнезда претпоставки. Основна претпоставка је да су доносиоци одлука у стању да рационално рангирају своје преференције и да се понашају у складу са тим. Из ове шеме следи да ће вероватне катастрофалне последице нуклеарног оружја навести доносиоце одлука да делују – углавном – са већим опрезом, што се више приближавају нуклеарној ивици. Ово омогућава да се направе разумна предвиђања о томе како ће се доносиоци одлука понашати, чак и у нуклеарним кризама. На овај начин се каже да су хладније главе и на америчкој и на совјетској страни преовладавале током Хладног рата, што је довело до тога да је избегнут нуклеарни пожар током разних криза. (констатација аутора)

Очигледна противречност која се испољава у пракси међународних односа везаној за нуклеарно оружје одсликава се, или је подстакнута, противречним теоријама о улози нуклеарног оружја и противречним предвиђањима, последица је или даље пролиферације или ширења нуклеарног оружја. С једне стране, широко је прихваћено мишљење да ће нуклеарно оружје у једном временском периоду остати на одржању дугог мира (*или „нуклеарног мира“*) у односу на САД и СССР-а и за време хладног рата. (Новичић, 2005:12) Заговорници овог схватања, углавном теоретичари међународних односа неореалистичког усмерења, предвиђају да ће сличне “ефекте пацификације” имати и будуће ширење нуклеарног оружја, које треба да буде умерено и усмеравано од стране великих нуклеарних сила. Зато они тврде да се ширења нуклеарног оружја не треба плашити, него га треба поздравити. Овај став, дакле, изражава оптимизам у погледу постојања и ширења нуклеарног оружја (*“нуклеарни оптимизам”*). Своје закључке о “нуклеарном миру”

неореалисти изводе из структуралне теорије међународних односа (Неореализам или структурални реализам је развијен у: делу Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Addison-Wesley, 1979 године) из досадашњег искуства са нуклеарним оружјем, и из супротстављања логике конвенционалног и логике нуклеарног као апсолутног оружја. Нуклеарно наоружање спада у врсту оружје где је човек могао да направи. Разорна снага нуклеарног нуклеарног оружја потиче из нуклеарне реакције изазване процесом фидсије или физије. Чести називи за нуклеарно наоружање су: атомска бомба, хидрогена бомба, фисиона и фузиона бомба. (Цветковић, Млађовић, 2015)

С друге стране, такође је широко прихваћено и мишљење да нагли напредак нуклеарног оружја ствара услове за већи ризик од избијања нуклеарног рата, и да је потребно деловати на унапређењу међународних иницијатива којима се ова појава спречава. Ово мишљење, које углавном заступају либерално оријентисани теоретичари у међународно-политичкој теорији, изражава, дакле, песимизам у односу на постојање и ширење нуклеарног оружја (*“нуклеарни песимизам”*). Врхунац предлога за редукацију нуклеарног оружја у међународној политици који долази из овог теоријског тора представља идеја о тзв. виртуелним или латентним нуклеарним арсеналима. Коначно, треба рећи да постоје и критички или тзв. алтернативни приступи изучавању проблема везаних за нуклеарно оружје, развијени углавном после хладног рата, који се баве *“занемареним”* аспектима пролиферације или ширења нуклеарног оружја, као што су улога табуа, културе, невладиних и транснационалних организација, као и заједница у процесу спречавања пролиферације нуклеарног оружја. Не треба истицати да је песимистичан став о нуклеарном оружју у позадини мишљења и ове групе истраживача међународне стварности.

Теоретичари реалистичке школе мишљења у науци међународних односа, (Бериша, 2023) показују већи степен могућност да нуклеарног одвраћања да може да спречи рат између нуклеарних сила, те се тако одвраћање често дефинише као могућност која може да спречава рат коришћењем психолошких техника него друга физичка средства. За разлику од реалиста, теорија рационалног одвраћања заснива се на три елемента који су међусобно повезани: веродостојни капацитети (војна сила), јасно усмерена претња и жења да се исказана претња спроведе. (Стојановић; 2013:141:172)

Пракса међународне политике када је у питању нуклеарно оружје разлику се два супротна процеса: процес пролиферације, или умножавање и ширење нуклеарног оружја, са једне стране, и процес редукације, или смањивање нуклеарног оружја, са друге стране. Процес редукације нуклеарних арсенала подразумева, с друге стране, постојање бројних иницијатива, како билатералних (између САД и некадашњег СССР-а, данас Руске Федерације), тако и мултилатералних (обично под окриљем УН) за смањење нуклеарног оружја, од којих су неке и дале очекиване резултате, тј. довеле до значајног смањења нуклеарног оружја. И иницијатива за потпуно укидање нуклеарног оружја није непозната у међународној политици. Председник СССР-а Михаил Горбачов је 1986. године међу првима предложио план за свет без нуклеарног оружја до 2000. године.

Данас поремећај равнотеже који су између САД и РФ присутни створили су се потребе за промену Уговора о контроли наоружања. Глобална криза, криза сарадње, потребно је вратити се стварности и опасности која је већ присутна. Посебна оживити билатералну сарадњу, у циљу смањења стратешког офанзивног наоружања САД и Русије, сагледавајући да друге државе које и те како раде на своје нуклеарне капацитете или на други значајнији начин угрожавале стратешке способности САД или Русије нису могућа. Што долази посебано до претњи које поставља одржавање стратешке стабилности – кроз већу транспарентност у погледу политика, доктрина и способности, укључивање трећих нуклеарних држава, нових типова наоружања и домена ратовања (Костић, 2020). Са данашње позиције, а када су у питању политичке игре у оптицају неизвесно је да ли че уопште доћи до новог кинског предлога. Што, и даље остаје да опција употреба нуклеарног оружја је у игри посебно између великих сила,

Свој однос стратешке стабилности САД и Русија су првобитно градиле на избегавању првог удара. Кад је у питање нуклеарно наоружање разрађени су више модалитета. Један од модалитета је немогуће да будући „споразум може наставити да садржи само квантитативна ограничења на стратешко офанзивно наоружање САД и Русије, а да не обухвати и ограничења за друге силе које имају способност и намеру увећавања нуклеарних капацитета“ (Костић, 2020). Наведен споразум, не „представља ниво спуштање капацитета САД и Русије на нумерички ниво Кине, Француске и Уједињено Краљевство нити „јуриш у паритет“ Кине са САД и Русијом, већ управо одржавање одређене „повољне“ равнотеже, тј. постојећег нивоа диспаратитета јер једино тако САД и Русија могу испунити сврху свог нуклеарног наоружања – до одврате непријатеље и увере савезнике у кредибилитет заштите“ (Костић, 2020:217-239).

Пракса је већ показала да поред разлика између САД и Русије када је у питању нуклеарно наоружање да постоје и сличности, а свакако да су и једни и други свести опасности које то оружје може да буде последишно. И Русија и САД уопштено настоје да изађу из „хладноратовског менталитета“ – да мултилатерализују контролу наоружања и прошире њен обухват. Сагледавајући садашње стање Русија и

САД је неприхватљиво да док су они ограничени у расту нуклеарног наоружања, други то нису, јер је оно што одржава светски поредак стабилним и стриктни нумерички паритет САД и Русије, али и диспаратитет у односу на друге нуклеарне силе.

3. КОНЦЕПТ НУКЛЕАРНОГ ОДВРАЋАЊА

Нуклеарно одвраћање еволуирало је као интелектуални конструкт касних 1950-их и почетком 1960. Сврха одвраћања је одвраћање нуклеарног и конвенционалног напада на територија државе, савезника, држава клијената и пријатељских неутралних. Кредибилитет изазива зависност од ефикасно одвраћање.

Изазов одвраћања (Одвраћање је дефинисано на различите начине, али у свом корену значи настојање да се код других изазове опрез претњом болом – у овом случају, употребом нуклеарног оружја. Одвраћање и нуклеарно оружје нису синоними: постоје различита средства за одвраћање. Гледајући уназад, у раним годинама Хладног рата постојао је изузетан период интелектуалне активности у вези са односом између две суперсиле, са специфичним циљем да се избегне нуклеарни рат. (Brodie, 1966) Заиста, нуклеарно одвраћање је изазвало извесну нелагодну стабилност између две суперсиле, иако ни САД ни Совјетски Савез нису у потпуности прихватили деструкцију. истраживање технологије, као што је одбрана од ракета, која би је на крају могла превазићи) „обесхрабтивања држава од предузимања нежељених акција, нарочито војне агресије - одавно је важна тема за политике одбране многих држава, биле оне мале или велике силе“ (Кнежевић, 2020). Хладноратова размишљање створило је недоумицу до дефинисања и имплементације стратегије одвраћања конвенционалним или нуклеарним средствима (Милковски, Миљковић: 2022). Одвраћање у „најошштијем виду значи употребу претње силом како би се противник понашао на начин на који то жели актер који прети. Овако широко дефинисано одвраћање, односи се на многе моделе понашања најразличитијих друштвених актера који поседују одређени капацитет силе“ (Стојановић, 2021). Међутим, код многих аутора не постоји јединствени став око теоријског приступа о томе шта је заправо „одвраћање“, посебно када је у питање на којим основа делује и функционише, а посебно начин употребе, како би се постигао на жељени циљ“, представља језгро свих дефиниција (Downs, 1989:226). Термин одвраћање није последица нуклеарног наоружања, генерално оно је постојало од времена када је већ постојала моћ да одвати остале од напада и приволети на сарадњу или подчињавање, дакле, може се најкраће речи да одвраћање као такво постоји од почетка постојања рата.

У основи теорије одвраћања (*deterrence theory*, “deterrence” и појам “одвраћање”, у овом раду коришћен је као синоним иако поједини теоретичари у концепту “deterrence” наглашавају категорију страха, те би синтагма “одвраћање путем застрашивања” била веродостојнија) у науци о међународним односима присутна је употреба војне силе државе, под којом се подразумева вршење одмазде уколико постоји усмерена угроженост према држави. Теорија одвраћања је данас готово синоним са нуклеарним одвраћањем јер без нуклеарног наоружања аверзија према ризику није довољно за одвраћање од рата. Конвенционално ратовање, због своје ограничене деструктивности, уверава обе стране да се ратни циљеви могу постићи уз прихватљиве губитке. Први стратег који је покушао да изрази суштину нуклеарног одвраћања, Бернард Броди, тврди да поседовање атомске бомбе лежи управо способност одвраћања од противника односно напада на посредника тог оружја. Посебно указује на тежњу државника који у будућности треба да избегавају ратове због опасности од употребе „апсолутног оружја“. (Brodie, 1959)

Нуклеарно одвраћање у свом изворног формату представља стратегију која се заснива на стратешком мишљењу и понашању држава, ослањајући се на претпоставци адекватног одлучивања. Стратешко мишљење „претпоставља способност као компонентну без кога такво мишљење није могуће, док нуклеарно одвраћање без стратешког мишљења не може функционисати“ (Стојановић, 2023). Нуклеарно одвраћање као стратегија (Појам настао стапањем грчких речи *stratos* (војска) и *ago* (водим) свакако није стратегија у њеном примарном значењу, као ратоводство, већ представља стратегију која добија карактер кроз индиректну употребу војне силе у циљу остваривања одређених политичких циљева. Пракса показује да уласком нову нуклеарну еру, стратегија и стратешко мишљење припадали си искључиво за људе који су припадали војном сектору, али се тада “селе” из институције војске у цивилне секторе. Глобални трендови који су дешавали на свим ниоима друштва, доводи да се стратегија и политика међусобно поглапају у времену постојања Хладног рата, те је зато тешко направит границу њиховог разграничења (Петровић, Стојановић, 2012:120). О стратешком мишљењу се по први пут као друштвеном процесу чуло 1966. године на конгресу Светског удружења социолога (Вукадиновић, 1985:7). Поље које добија на значају јер нуклеарно одвраћање у пракси прераста у стратегију, а који вешто користе политичари, а све мање у војним круговима, што је заправо и омогућило нуклеарном оружју да пронађе своју сврху и “употребљивост”. Броди је први формулисао тезу да је нуклеарно наоружање по себи стратешко и да се оно не сме препустити војсци. Војска је окренута офанзивном «првом удару», али нуклеарна стратегија одвраћања се не налази увек првом нуклеарном удару,

већ углавном представља претњу узвратног другог удара (против-удара). За разлику од конвенционалне стратегије, циљ нуклеарне стратегије није више у одбрани цивила већ искључиво у заштити властитих узвратних нуклеарних снага (нуклеарних пројектила, подморница, бомбардера...) Том приликом наводи да је то савршена одбрана властите земље и темљ нуклеарне равнотеже снага. (Brodie, 1959:76)

Са приближавањем крају Хладног рата и процесима детанта, НАТО је постепено долазио до одређених принципа, те се вероватноћа нуклеарне ескалације смањивала. Наравно, узрок томе је распад источног блока, те карактер нове руске претње која је још увек била моћна, али ни сенка оној из претходних декада. НАТО као стратешки одговор више није морао истицати нуклеарну моћ, већ је са једнаком кредибилношћу могао укључити у игру конвенционалне снаге. Дебата која је обележила декаду након Хладног рата је била око ракетне одбране или балистичког штита као замене за присуство америчких стратешких нуклеарних снага на европском тлу. Савезници у Европи, поготово они на ободима Алијансе нису хтели ни да чују за повлачење америчке нуклеарних снага, колико год пројекат балистичког штита био кредибилан, можда чак и ефектнији од стратешког оружја у смислу односа цене и могућих резултата. Једна земља и једна регија су биле најгласније у овој дебати, уплашени различитим врстама претњи.

Наиме Турска је од уласка у НАТО алијансу на својој територији имала стационарне америчке стратешке нуклеарне снаге, и то у бази Инџирлик. Кроз еволуцију уговорног права, њихов број ће се смањивати, а крајем Хладног рата, САД тврде да је потпуно повлачење нуклеарног оружја сјајна алтернатива модернизацији. Упркос реалној претњи са Блиског истока коју је Турска ефективно одвраћала присуством америчког нуклеарног арсенала, сматрало се да постоје други механизми. Овде ћемо уочити и почетак потпуне оријентације САД на конвенционално одвраћање. Наиме, САД су тврдили да би за потребе одвраћања блискоисточне претње било довољно присуство флоте са носачем авиона и тактичким нуклеарним ракетама јер је веома тешко било и промислити који би безбедносни изазов могао превазићи ограничену ескалацију с обзиром да ниједна држава Блиског истока није поседовала нуклеарни арсенал. Са друге стране, Турска је реаговала бурно и најавила да би повлачење стратешког нуклеарног наоружања значило почетак развијања турског нуклеарног програма као мере осигурања против блискоисточних изазова. НАТО алијанса је наравно знала да би нови нуклеарни програм на њеном тлу значио опасан преседан, те је поверење на крају дато нуклеарном одвраћању према жељама Турске, која је упркос томе наставила са повременим неподобним акцијама, као што је аквизиција руских балистичких одбрамбених система. Ипак, тек ће друго крило Алијансе показати сву моћ конвенционалног одвраћања.

У питању је Балтик као регија која је изузетно близу РФ те је могућа мета за разне врсте претњи, макар судећи по такозваној Герасимовљевој доктрини. Руске акције на Криму 2014. године у Украјини и хибридни напади у Балтику показали су Алијанси да се одређене мере морају предузети. Осим балистичког штита у Рецикову и Девуселу, покренута је акција *Enhanced Forward Presence*, пројекат који сугерише да се велика сила може асиметрично балансирати. Приликом покретања *Enhanced Forward Presence* пројекта, све државе чланице биле су сагласне да је конвенционално одвраћање управо мера која неће довести до даље ескалације, већ веома вероватно до смиривања тензија. Коначно, смемо тврдити да је НАТО алијанса настала као нуклеарна, али је постепено добијала карактер конвенционалне, да би коначно у актуелним стратешким документима био наглашаван значај и нуклеарних, конвенционалних и балистичко одбрамбених снага. Нуклеарне силе НАТО-а следе различите концепте одвраћања. Француска и Велика Британија ослањају се на такозвани минимални фактор одвраћања. Оне тако не полазе од тога да би нуклеарни сукоб могао трајати неколико дана. Њима је довољна способност да се освете или да зауставе непријатеља "последњим ударцем упозорења" као што је ријеч у случају Француске. САД се, с друге стране, ослањају на шире одвраћање, које укључује и нуклеарно оружје смањене експлозивне снаге. Идеја иза овога је да амерички војни планери разматрају, барем у теорији, могућност "ограниченог нуклеарног рата". С правног стајалишта је важно да би готово свака употреба нуклеарног оружја с његовим огромним учинком на цивиле прекршила међународно хуманитарно право. С друге стране, једна од теоретски замисливих претпоставки могао би бити ограничени нуклеарни напад на ратни брод на отвореном мору.

Поред наведеног и Немачка суделује у нуклеарном одвраћању у Европи с борбеним авионима торнадо из састава немачких ваздухопловних снага који су стационарани у *Büchel* у Порајњу-Фалачкој. У случају потребе, млазњаци с немачком посадом пребацили би нуклеарно оружје САД-а до циља. Најмање једном годишње пилоти *Bundeswehra* вежбају пребацивање америчких атомских бомби с лажним објектима. Осим Немачке, Холандија, Белгија и Италија такође суделују у тзв. нуклеарном суделовању НАТО-а. Али колико је стратешко промишљање присутно, остаје да се види у будућности. (Шулеић, Бериша, 2024)

Стратегија одвраћања базирана на оваквој подели, представља многа питања за будућност у којој су могући разни сценарији од угрожавања трансатлантских односа, преко карактера нових претњи па све до најмање реалне потпуне елиминације нуклеарног наоружања. Колико год знали да ће нуклеарни арсенали бити задњи

коришћени у било којем сукобу, толико они морају постојати као гарант против неодговорног понашања и нуклеарног насилништва. Безбеднија и сигурнија Алијанса ће ипак опстајати као најјачи војни савез док год има нуклеарну базу и конвенционалну надградњу као гарант стабилности спрам свих не-нуклеарних претњи, а више спрам међународног система коме центрифугалне тенденције пружају илузију моћи ирационалним актерима.

Дугогодишња забринутост у вези са нуклеарним оружјем – укључујући модернизацију и проширење арсенала у свим нуклеарним земљама, изградњу нових капацитета, ризик од ненамерне или намерне нуклеарне употребе, губитак споразума о контроли наоружања и могућност ширења нуклеарног оружја у нове земље – настављена је или је појачана 2024. године. у овим областима, а остаје да се види да ли ће нова америчка администрација администрација преузети иницијативу. У овом тренутку, тешко је предвидети када и како ови негативни трендови могу бити успорени и, на крају, преокренути.

4. ЗАКЉУЧАК

Нуклеарно оружје, као подврста оружја за масовно уништавање, разликује се од конвенционалног оружја по својој великој смртности које изазива и по недостатку дискриминативности према онима које ће убијати. Интензиван развој нуклеарних технологија, који је почео после Другог светског рата, настављен је до данашњег дана. Производе се нове, унапређене и софистициране врсте нуклеарног оружја, великог домета и снаге, које задовољавају високе технолошке стандарде. Постојање нуклеарног оружја у пракси међународне политике, као и теоријска објашњења последица те чињенице, прате разноврсне контроверзе.

У пракси међународне политике када је у питању нуклеарно оружје присутна су се два различита процеса: процес пролиферације нуклеарног оружја, и процес редукције нуклеарног оружја. Када је у питању пролиферација нуклеарног оружја могу се констатовати неколико аргументације: прво, потврђени нуклеарни статус данас има девет земаља; и друго, за још неколицину земаља се сумња да тајно раде на развоју нуклеарних програма. У погледу редукције нуклеарних арсенала може се закључити: прво, смањење нуклеарног оружја, од којих је најзначајнија Уговор о забрани пролиферације из 1970. године; и друго, само су неке од бројних иницијатива дале очекиване резултате, тј. довеле до значајног смањења нуклеарног оружја. Оно што, свакако треба да забрињава актуелну светску јавност у погледу савременог развоја на плану нуклеарног оружја су могуће опасности, а које се углавном огледају у следећем: велике силе, углавном САД, не одустаје од своје развојне нуклеарне политике, са тенденцијом унапређењу и развоју нових врста нуклеарног оружја и система одбране од истих, истовремено покушавајући да спрече мање земље да дођу у посед нуклеарног оружја. Док је случај код мањих земље које покушавају да дођу нуклеарног оружја, развијајући сопствену технологију, угрожавају процес редукције нуклеарног оружја, конфронтирају се међусобно, као и са САД, где постоји могућност угрожавања међународну безбедност; и крају, међународна безбедност ће бити угрожена што нуклеарно оружју ће се наћи и код недржавних актера (терористи, побуњеника). Забринутост у погледу даље пролиферације нуклеарног оружја оптерећује савремено стање у овој области и добија статус “ново нуклеарно доба”.

И поставља се питање шта даље, разорни оружани сукоб великих размера између Русије и Украјине коју подржава НАТО захтева да креатори политике размотре како најбоље да се позабаве новим стратешким и оперативним изазовима изазваним конкуренцијом великих сила. Једно фундаментално питање је, какав би требало да буде амерички нуклеарни став да би најбоље одвратио конкуренте у континуитету сукоба? Остаје да се види шта ће будућност донети, да ли смо и даље поштеђених нуклеарних претњи.

Из свега наведеног долази се до констатације да ће се стратешка стабилност у будућем нуклеарном добу морати да се третира као допунска хладноратовској концепцији, сагледавајући у односу на нуклеарно наоружање свет а да смо и даље у биполарани свет, међутим, треба нагласити уз пораст нуклеарних арсенала појединих сила који су успону и као и аномарлно ширење опасних недржавних актера који представљају опасност по безбедност.

ЛИТЕРАТУРА

- Brodie, B. (1959). *Strategy in the Missile Age*. RAND Corporation.
- Brodie, B. (1966). *Escalation and the Nuclear Option*, Princeton, NJ: Princeton University Press; Snyder.
- Downs, W. G. (1989). The Rational Deterrence Debate, *World Politics*, Vol. 42, No. 2, January 1989.
- Fridman, M. A., (2019) *Palgrave Macmillan*, London.
- Howlett, D. (2001). Nuclear Proliferation, u: Baylis, John; Smith, Steve (eds.), *Globalization of World Politics*, Second Edition, Oxford University Press.

- Krepinevich Jr, A. F. (2019). The Eroding Balance of Terror: The Decline of Deterrence, *Foreign Affairs*, 98(1), January – February 2019, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2018-12-11/eroding-balance-terror> (accessed 14 Aug. 2019).
- Levite, A.E. (2002/2003). Never Say Never Again: Nuclear Reversal Revised, *International Security*, Vol. 27, No. 3, Winter.
- Mazarr, J. M. (1995). Virtual Nuclear Arsenals, *Survival*, Vol. 37, No. 3, Autumn.
- Sagan, S. D. (1997). Why Do States Build Nuclear Weapons: Three Models in Searching of a Bomb, *International Security*, Vol. 21, No. 3, Winter 1996/97, стр. 54-86.
- Schell, J. (1984). *The Abolition*, Picador: London.
- Бериша, Х. & Шулеић, Ј. (2023). *Неолиберална виђења изазова националне државе модерног доба*, Политичка ревија, Института за политичке студије, Београд.
- Вукадиновић, Р. (1985). *Нуклеарне стратегије суперсила*, August Cesarec, Загреб.
- Кнежевић, М. (2020). Велике и мале нације и државе у међународним односима: осврт на односе и својства величине у геополитици. Политика националне безбедности, Београд.
- Костић, Т. (2020). Дебате будућности поводом НОВОГ СТАРТ споразума-Може ли свет избећи нову трку у нуклеарном наоружању, Зборник радова са научне конференције: Изазови савременог света.
- Милковски, В. и др. аутори. (2023). *Војна стратегија 2- уџбеник за ГШУ*, Београд.
- Новичић, Ж. (2005). *Нуклеарно оружје у међународној политици*, дипломски рад, Факултет безбедности, Београд.
- Петровић, Д. & Стојановић, Б. (2012). *Равнотежа нуклеарне моћи САД и Русије (СССР)*, Центар за развој међународне сарадње, Београд.
- Стратешко деловање држава или резултанта глобалних и локалних процеса и повода, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Институт за међународну политику и привреду, Београд и Институт за стратегијска истраживања, Београд.
- Стојановић, Б. (2013). Преиспитивање теорије и праксе нуклеарног одвраћања, Национални интерес, Институт за политичке студије, Београд.
- Стојановић, Б. (2023). *Употреба тактичког нуклеарног оружја у рату у Украјини: изгледи и перспективе*, Институт за међународну политику и привреду, Београд.
- Стојановић, Б. (2021). *Теорија денуклеаризације: зашто државе прекидају програме нуклеарног наоружања*, Институт за међународну политику и привреду, Београд.
- Цветковић, В. & Млађовић, И. (2015). *Могућности злоупотребе нуклеарног оружја у терористичке сврхе и кривичноправна заштита*, Факултет безбедности, Београд.